

1.3 Ταξίδι στο χρόνο: η διαχρονική εξέλιξη των Σ. Β. στην Ελλάδα

Η έννοια της συγκέντρωσης και αποθήκευσης γνώσεων για μετέπειτα χρήση είναι συνυφασμένη με τον άνθρωπο από την εποχή που επινόησε σύστημα γραφής. Τα χαραγμένα σύμβολα της 6ης και 5ης χιλιετίας π.Χ. στην πινακίδα του Δισπηλιού Καστοριάς και στη σφραγίδα από τα Γιαννιτσά αντιστοίχως, οι δέλτοι σε Γραμμική Α και Β γραφή και φυσικά οι αρχαϊκές ελληνικές επιγραφές δεν είναι παρά πρωτόγονες βιβλιοθήκες. Οι πολιτισμοί ανδρώθηκαν με την οργάνωση, διατήρηση και λειτουργία της Βιβλιοθήκης του Ασουρβανιπάλ στη Μεσοποταμία, της Βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας, της Βιβλιοθήκης του Αδριανού στην Αθήνα, της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου της Βυζαντινής Κωνσταντινουπόλεως και των Μεσαιωνικών ομολόγων τους της Σορβόνης, Οξφόρδης και Καίμπριτζ, αλλά και της συγχρόνου Αμερικανικής Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου (Τζάννου, Ζαΐμη, 1999, Σεμερτζάκη, 2006, Σταΐκος, 2006).

Αλλά ενώ η ιστορία των βιβλιοθηκών είναι τόσο παλιά, ο θεσμός των σχολικών βιβλιοθηκών είναι σχετικά πρόσφατος. Μόλις τα τέλη του 19^{ου} αιώνα άρχισαν να ιδρύονται οι πρώτες οργανωμένες Σ.Β. σε αναπτυγμένες χώρες της Δύσης κυρίως στις ΗΠΑ και τη Σουηδία (Χαραλαμπίδης 1963, όπως αναφ. στο Σαΐτης & Σαΐτη, 2002, Παπάζογλου, 2001).

Στην Ελλάδα ο θεσμός έχει τις ρίζες του στην περίοδο της τουρκοκρατίας, όπου οι Έλληνες κυρίως του εξωτερικού φρόντιζαν να εφοδιάζουν τα σχολεία με πλούσιες συλλογές βιβλίων κυρίως χειρογράφων. Αν και σύμφωνα με τον Άνθιμο Γαζή οι περισσότερες ήταν ατελείς, κατόρθωσαν να σώσουν την ελληνική παιδεία. Αξίζει να αναφερθούν τα λόγια που έγραφε από το Παρίσι ο Αδαμάντιος Κοραΐς. «Θέλετε να ευδοκιμήσει το σχολείον σας; Πρέπει να αρχίσετε από το να καταστήσετε Βιβλιοθήκην καλήν και πλούσιαν, ανάγκη δε είναι να κάμετε παρευθύς, ανάγκη όμως είναι να αρχίσετε» (Δαράκη, 1986, σ. 26-27).

Οι σπουδαιότερες σήμερα από άποψη πλούτου και ιστορίας ελληνικές βιβλιοθήκες έχουν την προέλευση τους στις βιβλιοθήκες των διαφόρων Σχολών που άνθισαν στην Τουρκοκρατία ιδίως από τον 18^ο αιώνα όπως της Ζαγοράς, της Δημητσάνας, της Χίου, της Κοζάνης κ.ά. (Κοκκίνης, 1981, σ.47). Το μεγαλύτερο μέρος όμως του έντυπου πλούτου των βιβλιοθηκών που αναφέρθηκαν

καταστράφηκε από τους Τούρκους κι ότι απόμεινε χρησιμοποιήθηκε σαν χαρτί για φυσιγγία στη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης.

«Ψυχής άκος» χαρακτηρίζει ο Άνθιμος Γαζής το μορφωτικό κέντρο των Μηλεών στο Πήλιο, ενώ ο λόγιος Ερμής (τχ 1, 1812) μας πληροφορεί για την κατάσταση των Σ.Β. που λειτουργούν στα μορφωτικά κέντρα του ελληνισμού εκείνη την περίοδο (Χαραμής, 1996).

Μαρτυρίες για τη θεσμοθέτηση βιβλιοθηκών κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης έχουμε με εγκύκλιο που εξέδωσε η κοινότητα των Αθηνών τον Νοέμβριο 1824 όπου πληροφορούσε τους κατοίκους ότι εκτός από τη λειτουργία σχολείων προβλεπόταν να λειτουργήσει «βιβλιοθήκη δημόσιος» στο τζαμί της Κολώνας.

Η αναγκαιότητα της Σ.Β. αναγνωρίστηκε από τις αρχές του νεοελληνικού κράτους όταν ο Καποδίστριας στο Πρότυπο και Κεντρικό Σχολείο της Αίγινας που ίδρυσε το 1829, έφτιαξε για τις ανάγκες των σπουδαστών μέσα στον περίβολο του ορφανοτροφείου αξιόλογη βιβλιοθήκη και «τυπογραφία» όπου τυπώνονταν τα βιβλία για τις ανάγκες του Σχολείου. Στη βιβλιοθήκη συγκεντρώνονταν παλαιά χειρόγραφα με εντολή του Καποδίστρια για να περισωθούν από την «αγνωσίαν και βαρβαρότητα των κατόχων» (Σεμερτζάκη, 2006, σ.18).

Άλλες σημαντικές σχολικές βιβλιοθήκες της εποχής, ήταν του Γυμνασίου Σύρου (1833), του Γυμνασίου Μυτιλήνης (1841), του Θεοφίλου Καΐρη στην Άνδρο κλπ.

Με τη σύσταση του νέου ελληνικού κράτους η ίδρυση και η λειτουργία βιβλιοθήκης σε κάθε δημόσιο σχολείο κατοχυρώθηκε νομοθετικά. Το πρώτο ελληνικό διάταγμα για τις Σ.Β. υπογράφηκε από τον Όθωνα και τον Άρμανσπεργκ. Συγκεκριμένα το Βασιλικό Διάταγμα του 1835 *«Περί συστάσεως βιβλιοθήκης εις έκαστον των δημόσιων σχολείων»* προέβλεπε την ίδρυση βιβλιοθήκης σε κάθε δημόσιο σχολείο «... προς χρήσιν των διδασκόντων και των διδασκομένων. Αι βιβλιοθήκαι αύται θέλουν διευθύνεσθαι προσωρινώς από τους ανήκοντας γυμνασιάρχας και σχολάρχας ». Η πρώτη αυτή κίνηση θεσμοθετεί το καθεστώς ένταξης της βιβλιοθήκης μέσα στο σχολείο και τη δένει με την εκπαιδευτική διαδικασία. Το σύντομο και λιτό αυτό διάταγμα ήταν για την εποχή του κυριολεκτικά πρωτοποριακό και ελπιδοφόρο ωστόσο για λόγους κοινωνικούς και οικονομικούς δεν έτυχε καθολικής εφαρμογής και στερήθηκαν τα σχολεία μας από

ένα αποφασιστικής σημασίας στοιχείο, από αυτό που σήμερα θεωρείται ως ένα από τα σοβαρότερα ελλείμματα του (Ντελόπουλος, 2005, σ. 45).

Ο προβληματισμός για τα βιβλία που θα περιέχει και το πώς αυτά αντικατοπτρίζουν και ενισχύουν το αναλυτικό πρόγραμμα της εκπαίδευσης εκφράζεται με το διάταγμα που ακολουθεί λίγο αργότερα και ουσιαστικά συνοδεύει το θεσμικό πλαίσιο που οριοθετήθηκε. Το διάταγμα «περί του είδους και της ποσότητας των χορηγουμένων παρά της κυβερνήσεως βιβλίων εις τα σχολεία του κράτους» επίσης του 1835 προσπαθεί να καθορίσει τον τρόπο προμήθειας των βιβλίων αλλά και να επιβάλλει το είδος τους σύμφωνα με το σχολικό πρόγραμμα. Είναι γνωστό ότι τα δύο αυτά σημεία αποτέλεσαν και σήμερα την αιχμή του δόρατος για τον εκδοτικό κόσμο και το Υπουργείο Παιδείας (Μάνεση 2006, σ.2)

Κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα έγιναν νέες προσπάθειες αναβάθμισης του θεσμού των Σ.Β.. Συγκεκριμένα, στους Νόμους 5045/ 1931 και 5911/ 1933 και στο Β. Δ. της 15/ 21-1-1949 οριζόταν ότι «Εις έκαστον σχολείον της Δημοτικής και Μέσης εκπαίδευσως και εις έκαστον Διδασκαλείον ιδρύεται Σχολική Βιβλιοθήκη, προς χρήσιν των μαθητών του σχολείου και των εν αυτό διδασκόντων...», επίσης ότι ο «διευθυντής εκάστου σχολείου εις την αρχήν εκάστου σχολικού έτους ορίζει ένα των νεωτέρων καθηγητών εις όν ανατίθεται η επιμέλεια της συντηρήσεως, αναπτύξεως και καλής λειτουργίας της βιβλιοθήκης. Ο **επιμελητής** της βιβλιοθήκης μεριμνά δια την χρησιμοποίησιν των βιβλίων υπό των μαθητών, ίδια δε των απόρων, ορίζει κοινάς ώρας μελέτης κατά τάξιν και οργανώνει συγκεντρώσεις και ομιλίας των μαθητών επί εγκυκλοπαιδικών εν γένει θεμάτων προς ανύψωσιν του μορφωτικού επιπέδου και δημιουργίαν πνευματικής κινήσεως εις τον τόπον».

Ο θεσμός επανέρχεται σε μία προσπάθεια να ενισχυθεί νομικά με το Ν. 1685 άρθρο 43 του 1959 όπου οριοθετείται εκ νέου και τονίζεται η λειτουργία των Σ.Β. «σε κάθε σχολείο πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσως λειτουργεί σχολική βιβλιοθήκη για χρήση των μαθητών, του διδακτικού προσωπικού και των κατοίκων της έδρας και της περιοχής του σχολείου» όμως δεν πετυχαίνει να εδραιωθεί ούτε να αποτελέσει κομμάτι της εκπαίδευσως.

Οι Kierkegaard και Carnovsky , ειδικοί απεσταλμένοι της Unesco (1962-1963), σε έκθεση τους παρουσιάζουν πρωτόγονη, την κατάσταση των βιβλιοθηκών στην Ελλάδα. «...Κανείς δεν ξέρει για τους θησαυρούς που κρύβονται στις ελληνικές βιβλιοθήκες για να τους μελετήσει..... Με λίγες εξαιρέσεις υποφέρουν από

περιορισμένες συλλογές πρόσφατων και συγχρόνων εκδόσεων, έλλειψη προσωπικού και ανέσεων στα αναγνωστήρια» (Δαράκη, 1986, σ.28, 72).

Στη δεκαετία του 1970 μια νέα ρύθμιση (Εγκύκλιος του ΥΠΕΠΘ: 21326 /20-2-1973) όριζε ότι «Αι σχολικοί βιβλιοθήκαι υπάρχουσαι ή υπό σύστασιν, θα αξιοποιηθούν πλήρως... Η βιβλιοθήκη θα λειτουργεί ως δανειστική και δια τους καθηγητές και δια τους μαθητάς...» .

Το 1985, στο άρθρο 43 του μεταρρυθμιστικού νόμου 1566/ 85, για τη δομή και τη λειτουργία της Π /θμιας και Δ /θμιας εκπαίδευσης, όπως τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε μεταγενέστερα, ορίζεται ότι «... σε κάθε σχολείο... λειτουργεί Σ.Β. για χρήση των μαθητών, του διδακτικού προσωπικού και των κατοίκων...της περιοχής του σχολείου», ενώ επαναλαμβάνεται όπως και σε άλλους που προηγήθηκαν, ότι η ευθύνη των βιβλιοθηκών **ανατίθεται σε εκπαιδευτικούς**.

Μπορεί κανείς να θεωρήσει σημαντικότερη τομή στο ζήτημα των Σ.Β. τη διαμόρφωση στόχων συγκεκριμένων ή ακόμη και τη μέριμνα των δαπανών. Ωστόσο η πλήρης ανάπτυξη των νέων Σ.Β. γίνεται δυνατή μέσα από τις συνεχείς ανανεώσεις και την προσαρμογή στα νέα δεδομένα που αδιάκοπα ανακύπτουν. Όπως το χρονικό διάστημα 1997-2000 όπου το ΥΠΕΠΘ με τη χρηματοδότηση του ΚΠΣ σχεδίασε και υλοποίησε τετρακόσιες ενενήντα εννιά (499) Σ. Β.

Το υπουργείο Παιδείας παρακολουθώντας τις εξελίξεις στον τομέα των βιβλιοθηκών, προχώρησε και σε νέες παρεμβάσεις που οδήγησαν πιο κοντά στην μορφή που έχουν σήμερα οι Σ.Β. Πέραν της δημιουργίας επιτροπής για τον εμπλουτισμό των Σ.Β., την προσπάθεια για ίδρυση βιβλιοθηκών σε όλες τις σχολικές μονάδες και την διαπίστωση για την αναγκαιότητα οικονομικής στήριξης τους, προχώρησε και μια διαδικασία αναδιοργάνωσης των σχετικών με τα θέματα αυτά υπηρεσιών του ΥΠΕΠΘ (Ν.3149 ΦΕΚ141/ Α/10.6.2003).

Η νομοθεσία του 2003 εισάγει μια άλλη αντίληψη για το ρόλο των βιβλιοθηκών στο σύνολο τους και προσπαθεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες της εποχής και στις σύγχρονες προδιαγραφές. Η νομοθετική αυτή παρέμβαση αποτέλεσε συνέπεια της κοινωνικής, τεχνολογικής, διοικητικής, οικονομικής και εκπαιδευτικής εξέλιξης καθώς λαμβάνονταν υπόψη η διεθνή κοινότητα και οι αντικειμενικοί παράγοντες που αναπτύχθηκαν σε αυτή από αντίστοιχους οργανισμούς.

Τα θέματα Σ.Β. ρυθμίζονται πλέον από μια οργανωμένη, στη δομή της υπηρεσία -το Γραφείο Σχολικών Βιβλιοθηκών- η οποία με τη σειρά της υπάγεται σε

ένα γενικότερο οργανόγραμμα του ΥΠΕΠΘ το οποίο έχει στόχο την αρτιότερη και αποτελεσματικότερη λειτουργία των Σ.Β.

Η δομημένη λειτουργία των υπηρεσιών του Υπουργείου επιτρέπει την εξειδικευμένη ενασχόληση με τα θέματα των Σ.Β. και ο συντονισμός τους την καλύτερη πρόσληψη καινοτόμων ιδεών και εφαρμογών για την εξέλιξη του θεσμού και την παγιοποίηση του μέσα στο συνολικό εκπαιδευτικό σύστημα. Στάθηκε έτσι δυνατό να προχωρήσει η εφαρμογή, διαδικασία που βρίσκεται σε εξέλιξη και σήμερα και θα συνεχιστεί στο μέλλον, ενός μοντέλου Σ.Β. τελείως διαφορετικού από ότι μέχρι τώρα γνώριζε η ελληνική εκπαίδευση. Πρόκειται για τη δημιουργία Σ.Β., με την πραγματική έννοια της λέξης και όχι με την παλαιότερη της *συλλογής βιβλίων* του σχολείου